

הברית, ובגלל היותו סמן קיצוני בהתנגדות לציונות ולמדינת ישראל ביושבו שם. קרן-קרן עוסק בתקופות אלו בהרחבה, אולם במידה לא פחותה – ואף מרובה מעט – הוא עוסק בתקופת חייו שקדמה לשואה, בהונגריה, תקופה המקיפה את מרבית ימי פועלו אך מוכרת פחות.

המחקר הנפרש בחיבור זה מרשים בהיקפו, כמו גם בהיקפם ובסוגם של מקורותיו: בתוכם חומר רב מן העיתונות העברית וההונגרית ומסמכים ארכיוניים, לא רק על ר' יואל אלא גם על דמויות אחרות בנות הזמן. המחבר לא עושה כל מאמץ לייפות את הדמויות ואת המאורעות. תמה החוזרת על עצמה לאורך החיבור היא ההתנהלות הפוליטית האגרסיבית, ולעתים מזומנות דו-פרצופית, המצטיירת מתוך פעולותיו של האדמו"ר מסאטמר: לא פעם נקט צעדים שהוא עצמו פסל בנחרצות, על בסיס הלכתי ודתי, כאשר הוצעו או ננקטו בידי יריביו. דרכו של ר' יואל הייתה רצופה מאבקים, סכסוכים ופלגנות, ולא דווקא כאלה שנכפו עליו. עגומה מאוד היא התמונה העולה מהספר על אודות הפרקטיקות שנקטו רבנים בדרכם למינויים ולהשפעה, הפוליטיקה הפנימית של הקהילות היהודיות והבחישה בפוליטיקה הכללית כדי להשפיע על הקהילות. אנו רגילים לעקם את אפינו כלפי העסקנות הדתית כיום, אך למקרא הספר עולה המחשבה כי תכניה וקלקוליה מחוירים לנוכח ממדיה בגולת אירופה.

עיקר אחד, לטעמי, חסר מן הספר: חוסר התייחסות כמעט מוחלט למורשת ההגותית של ר' יואל מסאטמר. הנתק השורר לעיתים בין ביוגרפיה להגות היא עניין שיש

הקנאי

הרבי מסאטמר - רבי יואל טייטלבוים

מנחם קרן-קרן
מרכז זלמן שזר,
2020 | 369 עמ'

מונוגרפיות העוסקות ברבנים יוצאות לאור מעת לעת. אולם נדירות המונוגרפיות הרבניות ששם מושאן מוכר לרבים ונישא כמעט בפי כול. לא פעם דומה אפילו כי דווקא הדמויות החשובות והבולטות ביותר הן אלו הזוכות לעיסוק מחקרי מועט יותר. כזה הוא ר' יואל מסאטמר, מנהיג חסידי מן המפורסמים ביותר שהקים את החצר החסידית מן המשפיעות והמפורסמות ביותר – שנייה אולי רק לחסידות חב"ד בבולטות הציבורית שלה.

אל לקונה זו נכנס מנחם קרן-קרן, העוסק בחקר האורתודוקסיה, בפרט ההונגרית והקנאית – וטרח על הביוגרפיה המפורטת שלפנינו. לאחר פרק הקדמה מתודולוגי מעניין על סוגת הביוגרפיה האקדמית (לעומת הביוגרפיה הספרותית או החסידית) שוטח המחבר את סיפורו של ר' יואל; סיפור הנפתח עוד בטרם נולד, בפרק המוקדש לרקע ההיסטורי של סביבתו ולדמויות שייסדו את השושלת החסידית שהוא השתייך אליה – ומסתיים בשנותיו האחרונות בארצות הברית.

ר' יואל מוכר בציבור בעיקר בשל התנהלותו השנויה במחלוקת בימי השואה (אשר הסתיימה בהברחתו מחוץ להונגריה ברכבת של קסטנר, בעוד חסידיו נותרים לגורלם המר), בזכות ההצלחה של חצרו בארצות

אישים וציבורים דתיים במובהק שפעלו בארץ עוד קודם לראשיתה", כמו תלמידי הגר"א וראשוני החסידות, שהיו דומיננטיים ביישוב הישן. גם אם הערתו של גפני נכונה, ברי שאותו שכתוב של ההיסטוריה בא לתקן שכתוב אחר שלה – זה השגור, המתעלם מהזהות הדתית המובהקת של רבים מהחלוצים. לפי תפיסה רווחת זו, חזון 'היהודי החדש', המוציא את לחמו מן הארץ ומבקש ליטול חלק אקטיבי בקידום העולם ובקידום גאולת ישראל, נולד בין הסטודנטים המשכילים, שהתרחקו מן המסורת. אלא שזה עיוות של ההיסטוריה: חזונות אלה אכן לא היו נחלת המיינסטרים הדתי – כפי שלא היו נחלת הזרם המרכזי המשכילי או המתבולל – אך הם לבלבו גם במחשבתם ובפרי עטם של אנשי סגולה מן האדוקים, ובהם תלמידי חכמים מובהקים, הן בתקופת 'העלייה הראשונה' הן אחר כך, בתקופת הציונות המאורגנת, כשהחזון הזה נהפך ללחם חוקם של אנשי 'המזרחי'.

דמותו של יעקב שכביץ (תר"ד-תרצ"ג), איש חרקוב, תלמיד חכם ומדען שהתיישב בגדרה ב-1893, זוכה בחיבור זה לחשיפה ראשונה מסוגה. שכביץ, שנשכח לחלוטין מן ההיסטוריה, היה דמות מוכרת בשעתו – ועמד בקשרים הדוקים עם אנשי הספר והמעש הבולטים של התקופה, ביניהם הראי"ה קוק, ברל כצנלסון והרמן שטרוק, וניהל קשרי מכתבים לכל הפחות עם חיים ויצמן ורתור רופין, ח"נ ביאליק ואליעזר בן-יהודה, ואף עם אישים בחו"ל כגון יהודה לייב פינסקר והרב מתתיהו שטראשון.

מלבד התורה והעבודה שהעסיקו אותו ביום-יום, שכביץ היה אדם רב יוזמות ומעורב

לבכותו: כך במחקרים הגותיים המזניחים את ההיסטוריה של מחברי ההגות, וכך במחקרים היסטוריים שהעיסוק ההגותי כביכול מעבר לתחומם. קשה בעיניי לדון בנטיות האנטי-ציוניות של הדמות האנטי-ציונית הבולטת במאה העשרים בלי להציע איזו פרספקטיבה על הרעיונות שהניעו אותו ואשר קנו השפעה רחבה גם מחוץ לחצרו – ובלי להתבונן ברעיונות אלה לאור קורותיו ואופיו של המחבר כפי שהם עולים מהמחקר ההיסטורי (קיימים כמה מאמרים מחקריים על הגותו של ר' יואל, דוגמת אלו שחיבר דוד סורוצקין). מבחינה זו דומני שעל העוסקים בכתיבת ביוגרפיות של הוגים לשלוח ידיהם, לפחות מעט, גם בהיסטוריה של רעיונות.

על אף הערה זו האחרונה, מדובר בתרומה נכבדה נוספת לחקר האורתודוקסיה היהודית המופיעה באכסנייה של מרכז זלמן שזר. כל שוחרי התחום חייבים לה, לאכסנייה זו, תודה על פועלה.

א"ש

יעקב שכביץ: איש העלייה הראשונה כחש תרבות

שרה זיו

אוניברסיטת בר-אילן,

תש"ף | 274 עמ'

ד"ר ראובן גפני הצר מעל גבי במה זו ('היסטוריונים חדשים בכיפה סרוגה', השילוח 23) על הניסיון של חוגים בציונות הדתית 'ליטול את כתר הראשוניות הציונית מ'העלייה הראשונה' ... ולהעבירו אל